

Наталія Шалімова

д.е.н., професор,

декан факультету обліку та фінансів,

Центральноукраїнський національний технічний університет,

м. Кропивницький

ВПЛИВ ЕКОНОМІЧНО НЕАКТИВНОГО НАСЕЛЕННЯ НА ФОРМУВАННЯ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ В КОНТЕКСТІ АКТИВІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ НА РІВНІ РЕГІОНУ

Вирішення проблем зайнятості та безробіття на рівні регіону є однією з найважливіших передумов його стійкого розвитку, особливо в умовах активізації інноваційної складової. До факторів, які визначають джерела економічного розвитку і уможливають його фізично, відносять: наявність ресурсів у кількісному і якісному аспектах; освітній і кваліфікаційний аспекти трудових ресурсів; якісну структуру капіталу і його технічний стан; технологію [0, с. 108]. У випадку з підприємствами, що керуються у своїй діяльності концепцією інноваційного маркетингу, найбільш вагомими ресурсами є трудові та інформаційні, адже саме люди на підставі наявної інформації є генераторами ідей інновацій, і саме вони можуть створити програми реалізації цих ідей, а виходячи з того, що основною ланкою механізму створення інновацій є трудові ресурси, саме процес їх залучення є одним із найважливіших [0, с. 168]. Отже, формування стратегії інноваційного розвитку регіону може бути здійснено лише за умови розуміння не лише економічної ситуації, але і суті соціально-економічних відносин на регіональному ринку праці.

Сучасний стан ринку праці Кіровоградської області характеризується наявністю певних проблем, які є бар'єром для інноваційного розвитку, оскільки трудовий потенціал області за період 2000-2018 рр. суттєво зменшився: чисельність економічно активного населення у віці 15-70 років знизилась з 511,1 тис. осіб у 2000 році до 430,4 тис. осіб у 2018 році, чисельність працездатного населення - з 493,3 тис. осіб до 416 тис. осіб, чисельність зайнятого населення у віці 15-70 років – з 435,2 до 380,5 тис. осіб.

Потенційна робоча сила – це не лише безробітні та неформально зайняті, а й економічно неактивне населення. Фактично 401,7 тис. осіб в 2017 році та 378,1 тис. осіб в 2018 році, яке включає економічно неактивне населення, безробітних та неформально зайнятих, тобто 41,6% від усього населення області в 2017 році та 39,5% в 2018 році - це потенційна офіційна робоча сила. В її складі найвагоміша частка – це економічно неактивне населення, що зумовлює необхідність зміни підходів до оцінки трудових ресурсів, адже довгий час традиційно припускалося, що особа може бути або зайнятою, або безробітною, а факт можливості економічної неактивності та її причини залишався поза увагою.

Чисельність економічно неактивного населення Кіровоградської області зменшилася з 319,8 тис. осіб в 2000 році до 268,4 тис. осіб в 2018 році, тобто на 16,1%, що відповідає в цілому тенденціям зміни економічно активного населення. Але це зменшення відбулося лише за рахунок зменшення економічно неактивного населення старше працездатного віку: з 163,6 до 110,4 тис. осіб. Чисельність економічно неактивного населення працездатного віку майже не змінилася: 156,2 тис. осіб в 2000 році і 158,0 тис. осіб в 2018 році. Відповідно суттєво зросла частка осіб працездатного віку в загальній кількості економічно неактивного населення - з 48.8% до 58.9%.

Серед основних глобальних причин зниження економічної активності населення країн колишнього СРСР виділяють такі: відмова від ідеології примусової та обов'язкової зайнятості, збільшення питомої ваги крайніх вікових груп населення, відмова від розподілення соціальних благ та послуг через підприємства, збільшення ролі доходів від власності та від інших доходів, які не пов'язані із працею, отримання земельних ділянок у користування. Проте, зараз ці причини доповнюються іншими.

Серед причин економічної неактивності населення у віці 15-70 років можна виділити об'єктивні причини (це пенсіонери та учні, студенти, від яких в принципі не очікується обов'язкове працевлаштування). В 2018 році частка пенсіонерів та учнів становила по Україні 55% та 21%, по Кіровоградській області – 53% та 17% відповідно.

Але офіційно декларуються і інші причини, зокрема: виконання домашніх (сімейних) обов'язків, стан здоров'я, сезонний характер роботи, зневіреність, відсутність бажання шукати роботи або незнання, де і як це робити. Кількість таких осіб по Кіровоградській області в 2018 році становила майже 81 тис. осіб. Відповідно частка тих, хто не є економічно активним з інших причин, є однією з найвищих по Кіровоградській області. В 2018 році питома вага осіб, які є економічно неактивними з інших причин склала 30,0%, в т.ч. 25,3% - це ті, хто виконує домашні (сімейні) обов'язки, 4,7% - так звані «зневірені». В цілому по Україні питома вага таких осіб становила в 2018 році – 24,4%.

Кіровоградська область входить в першу шістку областей, в яких цей показник перевищує 30%. В 2017 році до цього кластеру областей входили такі області, як: Тернопільська (36,4%), Закарпатська (35,4%), Волинська (34,6%), Рівненська (34,4%), Чернівецька (31,1%), Кіровоградська (30,8%). В 2018 році перелік таких областей дещо змінився. Суттєво зменшилася частка таких осіб в Чернівецькій та Рівненській, але зросла в таких областях, як Одеська та Хмельницька. Відповідно в 2018 році цей кластер областей сформували такі області, як: Тернопільська (36,4%), Волинська (34,6%), Закарпатська (31,9%), Хмельницька (30,3%), Одеська (30,3%), Кіровоградська (30,0%). Фактично економічно неактивне населення цих регіонів формує ту частку населення, яке виїжджає на роботу за кордон або працює в неформальному секторі і не охоплено відповідним статистичним спостереженням.

Причини економічної неактивності та її рівень мають певні розбіжності за соціально-демографічними групами населення. Аналіз структури економічно неактивного населення за віком в 2018 році показує, що питома вага економічно неактивної молоді (15-34 роки) по Кіровоградській області становить 33,1%, по Україні – 34,3%. При цьому частка молоді віком 15-24 роки в Кіровоградській області становить 21,1%, по Україні – 23,9%. В структурі економічно неактивного населення частка осіб віком від 25 до 49 років по Кіровоградській області становить 23,8%, що на 2,1% більше відповідного показника по Україні. Частка економічно неактивних осіб від 50 до 70 років по Кіровоградській області становить 55,0%, по Україні – 54,3%.

При порівнянні структури економічно неактивного населення Кіровоградської області за рівнем освіти із середніми показниками по Україні в 2018 році, можна зробити висновок, що в Кіровоградській області у порівнянні з Україною вища частка тих осіб, які мають неповну вищу, професійно-технічну освіту, та тих, хто взагалі не мають освіти. Відповідні показники по Кіровоградській області становлять 19,1%, 22,4%, 2,5%; по Україні – 15,0%, 19,0%, 1,9%. В Україні частка тих, хто має повну вищу, базову вищу, повну та базову загальну середню освіту, вища, аніж по Кіровоградській області. В Кіровоградській області частка економічно неактивних осіб, які мають додаткову освіту, крім загальної середньої, становила 54,9%, в середньому по Україні цей показник становить – 51,5%.

Формування інноваційного потенціалу та забезпечення інноваційного розвитку може відбуватися з допомогою різних джерел відповідно до застосовуваних видів ресурсів, серед яких найважливіші значення мають трудові та інтелектуальні ресурси. В контексті розгляду Кіровоградської області необхідно підкреслити наявність значної загрози для подальшого інноваційного розвитку регіону: значна частка економічно неактивного, безробітного та неформально зайнятого населення Кіровоградської області, значний відтік молоді за рахунок внутрішньої та зовнішньої міграції. За часткою економічно неактивного населення, яке виконує домашні обов'язки та «зневірилося» щодо процесу пошуку роботи, Кіровоградська область знаходиться на шостому місці на рівні областей західного регіону України.

На жаль, висновок, що «особливо скрутним в контексті формування трудового потенціалу вже нині є становище тих депресивних територій, де низька частка потенційних (діти) та актуальних (працездатні за віком) працездатних контингентів, підвищена питома вага літніх осіб й особливо несприятливий баланс природного руху населення поєднується з масштабним міграційним відтоком та із «застійною» динамікою й консервативною структурою економіки та зайнятості населення (Сумська, Чернігівська, Луганська, Кіровоградська області)» [0, с. 251], підтверджується і регіональним аналізом. Вже зараз Кіровоградська область відчуває гострі негативні наслідки масштабного відпливу робочої сили, брак робочої сили відповідної кваліфікації є перешкодою створенню нових робочих місць. Розробка стратегії регіонального інноваційного розвитку, важелів та механізмів його менеджменту з акцентом в першу чергу на збереження і розвиток трудових ресурсів виступає першочерговим завданням.

Як підкреслює Ільїч Л.М. базовою ідеєю політики активного залучення економічно неактивного населення до транзитивного ринку праці має стати відмова орієнтуватися на поточну пропозицію робочих місць [0, с. 26]. Сутність ідеї полягає в тому, що за цивілізованого визнання прав і свобод людини, а також за умов гнучкого державного управління кожна людина – самостійно або у взаємодії з будь-якою кількістю осіб – отримує можливість створювати нові одиниці самозайнятості, мікро- та малоформатні робочі місця, започатковувати класичні підприємства з мінімальними транзакційними витратами на їх легітимацію [0, с. 26-27]. Для зменшення загроз в сфері формування трудового потенціалу в контексті забезпечення регіонального інноваційного розвитку доцільним є використання заходів, запропонованих для подолання загроз в сфері процесів упровадження інноваційної зайнятості [0, с. 303]:

– здійснення ефективної соціально-демографічної політики, основними інструментами якої мають стати: зростання частки осіб, залучених до продуктивної діяльності шляхом зменшення частки

економічно неактивного населення, розробка та реалізація заходів щодо ширшого та гармонійнішого включення у сферу зайнятості жінок, які перебували у відпустці по догляду за дитиною, удосконалення механізмів запобігання поширенню професійних захворювань і передчасній смерті зайнятих;

– розширення залучення працівників старших вікових категорій до продуктивної діяльності з метою зростання рівня їх економічної активності, поступове підвищення пенсійного віку, удосконалення програм перекваліфікації таких працівників, залучення їх до програм неформальної освіти, особливо у інноваційних сферах діяльності;

– запровадження широких просвітницьких програм стосовно пріоритетних напрямів інноваційного розвитку економіки, реформування системи професійної освіти (як професійно-технічної так і вищої) з метою покращення якісних параметрів робочої сили;

– стимулювання збільшення кількості робочих місць, особливо в інноваційно-активних сферах діяльності, підвищення якості та розширення спектра соціальних гарантій зайнятих, полегшення доступу до їх отримання, забезпечення широкого доступу до можливостей кар'єрного, професійного та індивідуального розвитку зайнятих незалежно від їхнього віку, рівня добробуту та статусу.

Список використаних джерел

1. Демографічна та соціальна статистика / Ринок праці / Зайнятість та безробіття / Державна служба статистики України / URL : https://ukrstat.org/uk/operativ/menu/menu_u/rp.htm (дата звернення 10.09.2019)
2. Ільїч Л. М. Структурні трансформації транзитивного ринку праці України: монографія. К.: Алерта, 2017. 608 с.
3. Людський розвиток в Україні. Інноваційні види зайнятості та перспективи їх розвитку (кол. моногр.) / за ред. Е.М. Лібанової; Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України. К., 2016. 328 с.
4. Механізм стратегічного управління інноваційним розвитком : монографія / за заг. ред. О. А. Біловодської. Суми : Університетська книга, 2012. 432 с.
5. Статистична інформація / Головне управління статистики у Кіровоградській області. URL : <http://kr.ukrstat.gov.ua/?r=stat-info> (дата звернення 10.09.2019)
6. Українське суспільство: міграційний вимір : нац. доповідь / Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України. К., 2018. 396 с.